

Sygn. akt II CSK 781/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 15 października 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jan Górowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Grzegorz Misiurek

w sprawie z powództwa M. F.
przeciwko "A." Spółce Akcyjnej w upadłości likwidacyjnej w K.
poprzednio "A." Spółka Akcyjna w upadłości układowej w K.
o pozbawienie wykonalności tytułu wykonawczego,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 15 października 2015 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Okręgowego w P.
z dnia 8 maja 2014 r.,

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w P. do ponownego rozpoznania i
orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód M. F. w pozwie z dnia 30 września 2011 r. skierowanym przeciwko A. S.A. zażądał pozbawienia wykonalności tytułu wykonawczego stanowiącego nakaz zapłaty wydany postępowaniu upominawczym przez Sąd Okręgowy w P. w dniu 10 marca 2011 r. IX GNc ...8/11, którym została zasądzona od M. F. na rzecz tej spółki kwota 115 263 zł z ustawowymi odsetkami oraz kwota 5058 zł tytułem kosztów procesu.

Zarządzeniem z dnia 30 grudnia 2011 r. Sąd ten na podstawie art. 479⁹ § 1 k.p.c. zwrócił pozwanemu odpowiedź na pozew i wyrokiem zaocznym z dnia 30 grudnia 2011 r. Sąd Rejonowy w L. uwzględnił powództwo.

W sprzeciwie od wyroku zaocznego pozwana zaskarżyła wyrok zaoczny i wniosła o jego uchylenie oraz o oddalenie powództwa w całości. Postanowieniem z dnia 9 stycznia 2012 r. w sprawie o sygn. akt: X GU ...3/11/1 Sąd Rejonowy w K. ogłosił upadłość spółki A. S.A. z możliwością zawarcia układu.

Wyrokiem z dnia 28 czerwca 2013 r. Sąd Rejonowy w L. utrzymał w mocy wyrok zaoczny z dnia 20 grudnia 2011 r. w części pozbawiającej wykonalności nakaz zapłaty, zasądzający od powoda na rzecz pozwanej kwotę 115 262,07 zł wraz z ustawowymi odsetkami, co do kwoty 87 856,77 zł wraz z ustawowymi odsetkami i kosztami w kwocie 7 557,16 zł oraz w pozostałym zakresie powództwo oddalił.

Sąd Rejonowy ustalił, że strony prowadzą pozarolniczą działalność gospodarczą, której przedmiotem jest handel między innymi alkoholami. Powód nawiązał współpracę z pozwaną, w ramach której nabywał napoje alkoholowe i bezalkoholowe do sklepów w L. oraz okolicy. Powód dokonywał zamówień towaru bezpośrednio przez pracownika pozwanego - przedstawiciela handlowego R. K., a sporadycznie telefonicznie. Gdy R. K. przyjeżdżał do sklepów powoda sprzedawczyni (w tym M. K. oraz A. M.), dokonywały u niego zamówienia i płaciły gotówką za poprzednio dostarczony przez pozwanego towar. W tym celu pobierały gotówkę z kasy i wręczały ją R. K. Z tytułu pobranych z kasy środków pieniężnych w celu zapłaty za fakturę sprzedawczyni wystawiały dowody kasa

wydała (KW), które podpisywał R. K., natomiast wystawiał on dokumenty kasa przyjęła (KP). Dokumenty KP i KW nie zawsze były opatrzone pieczęcią pozwanej oraz numerem. R. K. nie przestrzegał tego. Sprzedawczynie wystawiały dokumenty KW na zlecenie księgowej i numerowały je na początku miesiąca. Powód i R. K. traktowali dowody KP i KW jako potwierdzenia zapłat dokonywanych za napoje alkoholowe.

Powód tytułem objętych nakazem zapłaty z dnia 11 marca 2011 r. należności uiścił na rzecz pozwanego łącznie kwotę 87 856,77 zł. W sprawie pozwana powołała się przy tym na ugodę z dnia 15 października 2010 r. zawartą między stronami, w której powód uznał w całości dług wobec pozwanej w kwocie 208 060,98 zł, zobowiązując się do spłaty zadłużenia do dnia 1 marca 2011 r. w kwocie minimum 40 000 zł miesięcznie z nadpłatą 50%.

Zapadły przeciwko powodowi nakaz zapłaty został doręczony powodowi w trybie podwójnego awizo. Uprawomocnił się z dniem 14 kwietnia 2011 r. Został zaopatrzony w klauzulę wykonalności na rzecz pozwanego w dniu 13 maja 2011 r. Na jego podstawie pozwany jako wierzyciel wszczął postępowanie egzekucyjne prowadzone przez komornika sądowego przy Sądzie Rejonowym w L. Powód dowiedział się o postępowaniu przed Sądem Okręgowym w P. sygn. akt: IX GNc ...8/11 dopiero w dniu doręczenia zawiadomienia o wszczęciu egzekucji tj. 29 czerwca 2011 r. Wszczęto egzekucję z nieruchomości powoda w L., z rachunku bankowego powoda oraz rzeczy ruchomych wykorzystywanych do prowadzenia działalności gospodarczej i przysługujących mu wierzytelności względem urzędu skarbowego.

Powód w toku postępowania egzekucyjnego informował pozwanego o częściowej zapłacie egzekwowanej należności, wnosząc o umorzenie postępowania egzekucyjnego oraz składając skargi na czynności komornika. Po otrzymaniu zawiadomienia o wszczęciu egzekucji prowadził nadto z pozwanym rozmowy proponując zawarcie ugody, co do spłaty należności wynikającej ze spornego nakazu zapłaty. Intencją powoda przy zawarciu ugody było jednak wyłącznie zawieszenie postępowania egzekucyjnego i zminimalizowanie kosztów egzekucyjnych, aby nie spłacać po raz drugi spornych należności, które uiścił

już częściowo na rzecz R. K. Porozumienie pomiędzy stronami nie doszło jednak do skutku. Na dzień 12 września 2011 r. wyegzekwowano od powoda kwotę 29 121,95 zł.

Postanowieniem z dnia 8 listopada 2011 roku Komornik umorzył na wniosek wierzyciela postępowanie egzekucyjne, a następnie ponownie wszczął je na podstawie nakazu zapłaty z dnia 11 marca 2011 r.

W dniu 4 lipca 2011 r. powód złożył zawiadomienie o popełnieniu przez R. K. przestępstwa z art. 270 k.k. - podrobienia podpisu na ugodzie z dnia 15 października 2010 r. pomiędzy stronami. Postępowanie było prowadzone przez Komendę Miejską Policji w L. pod sygn. akt 1 Ds. 1...3/11. Również pozwana zawiadomiła o popełnieniu przez R. K. przestępstwa polegającego na przywłaszczeniu środków pieniężnych spółki, które zainicjowało postępowanie także prowadzone przez Komendę Miejską Policji w L. o sygn. akt: 1 Ds. ..4/10 . Dochodzenie w sprawie 1 Ds. ...3/11 zostało umorzone wobec braku danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu zabronionego.

Sąd Rejonowy podniósł, że zgodnie z art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. w brzmieniu wprowadzonym ustawą z dnia 2 lipca 2004 roku o zmianie Kodeksu cywilnego i niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2004 r., Nr 172, poz. 1804) dłużnik może wnieść powództwo przeciwegzekucyjne jeżeli po powstaniu tytułu egzekucyjnego nastąpiło zdarzenie, wskutek którego zobowiązanie wygasło albo nie może być egzekwowane; gdy tytułem jest orzeczenie sądowe, dłużnik może go oprzeć na zdarzeniach, które nastąpiły po zamknięciu rozprawy, a także zarzucie spełnienia świadczenia, jeżeli zarzut ten nie był przedmiotem rozpoznania w sprawie.

W doktrynie i judykaturze do zdarzeń powodujących wygaśnięcie zobowiązania zalicza się: wykonanie zobowiązania, zrzeczenie się roszczenia przez wierzyciela, potrącenie, świadczenie w miejsce wypełnienia, odnowienie, wydanie wyroku, który zapadł na korzyść jednego z dłużników solidarnych, jeżeli uwzględnia zarzuty, które są wszystkim dłużnikom solidarnym wspólne, zmianę wierzyciela, zmianę stosunków, z powodu których zobowiązanie albo obowiązek gaśnie lub ulega ograniczeniu, zmianę wierzyciela, dokonanie świadczenia przez dłużnika po wszczęciu egzekucji, ziszczenie się

warunku rozwiązującego, odnowienie zobowiązania, dobrowolne zwolnienie dłużnika od długu lub rozwiązanie ugody. Przedawnienie - w większości wypowiedzi jest uważane za zdarzenie powodujące wygaśnięcie zobowiązania, w niektórych traktowane jako niemożność egzekwowania. Do zdarzeń powodujących niemożność egzekwowania należą między innymi: odroczenie uiszczenia świadczenia, rozłożenie na raty dochodzonej należności, niemożność świadczenia o charakterze przemijającym i wykonanie prawa zatrzymania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 listopada 1996 r., II CKN 7/96, OSNC 1997, nr 4, poz. 39, a także uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 1977 r., III CZP 71/76, OSNCP 1977, nr 9, poz. 157).

Spełnienie świadczenia zgodnie z treścią zobowiązania skutkuje zawsze wygaśnięciem zobowiązania i stanowi - w myśl powołanego art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. podstawę roszczenia. Nie podlega natomiast w tym postępowaniu badaniu i ustalaniu, czy przez zastosowanie niewłaściwego sposobu zapłaty wierzyciel poniósł szkodę (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 1974 r., III CRN 377/73, OSNCP 1975, nr 4, poz. 60 i z dnia 10 listopada 1999 r., I CKN 205/99, OSNC 2000, nr 5, poz. 95).

Jego zdaniem, ustawodawca dopuścił możliwość oparcia powództwa przeciwegzekucyjnego także na zarzucie spełnienia świadczenia, jeśli nie był on przedmiotem rozpoznania w postępowaniu rozpoznawczym. Jego zdaniem, analiza art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. wskazuje, że rozróżniono w nim sytuacje, gdy dłużnik może oprzeć powództwo na zdarzeniach, które nastąpiły po zamknięciu rozprawy, i odrębnie przypadek zarzutu spełnienia świadczenia, który "nie był przedmiotem rozpoznania w sprawie". W rezultacie przyjął, że przez zwrot „zarzut spełnienia świadczenia, który nie był przedmiotem rozpoznania w sprawie" należy rozumieć zarzut, który nie był zgłoszony także przed powstaniem tytułu egzekucyjnego. Poza tym, w jego ocenie należy przyjąć, że nierozpoznanie zarzutu spełnienia świadczenia może mieć źródło zarówno z przesłankach zawinionych jak i niezawinionych przez dłużnika.

Mając na uwadze te zapatrywania przyjął, że powód był uprawniony w sprawie do zgłoszenia zarzutu spełnienia świadczenia w wysokości 96 060,92 zł,

zasądzonego na rzecz pozwanego tytułem wykonawczym w postaci nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym z dnia 11 marca 2011 r. i powołanie się na spełnienie świadczenia przed powstaniem tytułu egzekucyjnego. Podkreślił, że postępowanie w sprawie IX GNc ...8/11 zakończyło się bowiem uprawomocnieniem się nakazu zapłaty z dnia 11 marca 2011 r., doręzonego powodowi w trybie podwójnego awizo i powód nie zgłosił w powyższym postępowaniu żadnych zarzutów, zarówno formalnych jak i merytorycznych, w tym zarzutu spełnienia świadczenia.

Wyraził pogląd, że art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. daje podstawę do podniesienia w postępowaniu przeciwegzekucyjnym zarzutu spełnienia świadczenia, nawet wtedy gdy zarzut ten nie został rozpoznany, choć należało go uznać za sprekludowany. Wskazał także, że w okolicznościach sprawy zarzut spełnienia świadczenia nie mógł być również objęty powagą rzeczy osądzonej. Zwrócił także uwagę, że przeciwko przedstawicielowi pozwanego – R. K. toczy się postępowanie karne przygotowawcze na skutek zawiadomienia pozwanej o popełnieniu przez niego przestępstwa sprzeniewierzenia majątku spółki. Pomimo to, pozwana nie zweryfikowała, czy kwoty objęte nakazem zapłaty w sprawie IX GNC ...8/11 zostały uregulowane przez powoda do rąk R. K. - jej przedstawiciela handlowego. Jego zdaniem, ewentualne rozstrzygnięcie w tym postępowaniu może rodzić jedynie roszczenie odszkodowawcze pozwanej wobec R. K., a nie ma wpływu na zasadność roszczenia powoda. Wyraził także pogląd, że nie podważa zasadności roszczenia powoda to, iż po wszczęciu postępowania egzekucyjnego powód prowadził z pozwaną rozmowy w przedmiocie ugody w spłacie należności zasądzonej nakazem zapłaty, skoro intencją powoda było wyłącznie zawieszenie postępowania egzekucyjnego i minimalizacja jego kosztów.

Wyrok Sądu pierwszej instancji zaskarżyła pozwana i Sąd Okręgowy w P. wyrokiem z dnia 8 maja 2014 r. jej apelację oddalił. Podzielił dokonane przez Sąd pierwszej instancji ustalenia faktyczne i dokonane przez niego rozważania prawne. Podkreślił, że art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c., w obecnym brzmieniu wyraźnie stanowi, iż w przypadku gdy tytułem jest orzeczenie sądowe, dłużnik może oprzeć powództwo opozycyjne także na zarzucie spełnienia świadczenia, jeżeli zarzut ten nie był przedmiotem rozpoznania w sprawie.

Pozwana w skardze kasacyjnej opartej na zarzucie naruszenia art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. wniosła o uchylenie w całości zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania, ewentualnie o orzeczenie co do istoty sprawy przez uwzględnienie jej apelacji w całości i oddalenie powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Jeżeli do spełnienia świadczenia doszło po zamknięciu rozprawy, a w praktyce po zapadnięciu wyroku, to w takim wypadku mamy do czynienia z klasyczną podstawą powództwa opozycyjnego, opartego na zdarzeniu powodującym wygaśnięcie zobowiązania w postaci świadczenia. Podstawą takiego powództwa nie może być natomiast twierdzenie dłużnika o spełnieniu świadczenia, jeżeli nie podnosił tego w postępowaniu rozpoznawczym. Sytuacja taka występuje rzadko, gdyż spełnienie świadczenia daje podstawę do sformułowania tak oczywistego zarzutu, że trudno przyjąć, aby działający racjonalnie dłużnik pominął go w swojej obronie.

Przeciwko zasadności konstruowania powództwa w takiej sytuacji przemawiają dwa względy. Po pierwsze, ze sformułowania ustawy "jeżeli zarzut ten nie był przedmiotem rozpoznania w sprawie" wynika, że chodzi o zarzut zgłoszony przez pozwanego, do którego jednak sąd się nie ustosunkował, nie może być bowiem przedmiotem rozpoznania sądu okoliczność niepodniesiona przez stronę. Po drugie, uznanie, że dłużnik może zgłosić zarzut spełnienia świadczenia dopiero po zamknięciu rozprawy i powoływać go jako podstawę powództwa opozycyjnego z art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. godzi w fundamentalne instytucje procesu cywilnego, tj. prawomocność orzeczenia sądowego, związanie sądu i stron takim orzeczeniem (art. 365 k.p.c.) oraz powagę rzeczy osądzonej (art. 366 k.p.c.). Jak się powszechnie przyjmuje, stan powagi rzeczy osądzonej pociąga za sobą między innymi skutek w postaci prekluzji materiału procesowego (faktycznego) sprawy.

Z tych względów w uchwale z dnia 21 lipca 2010 r., III CZP 47/10, (OSNC 2010, nr 12, poz. 165) Sąd Najwyższy przyjął, że podstawą powództwa opozycyjnego przewidzianego w art. 840 § 1 pkt 2 *in fine* k.p.c. może być zarzut spełnienia świadczenia, jeżeli został zgłoszony w czasie postępowania

rozpoznawczego przez pozwanego (dłużnika), lecz nie został rozpoznany. Odnosi się to do sytuacji, w której sąd nie rozpoznał tego zarzutu na skutek przeoczenia albo gdy ocenił, że jego rozpoznanie jest niedopuszczalne z przyczyny późnego zgłoszenia, czyli z powodu tzw. prekluzji procesowej.

Niemniej, wskazując na zasadnicze argumenty uzasadniające na odstępstwo od wykładni językowej art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. w uchwale z dnia 23 maja 2012 r., III CZP 16/12, (OSNC 2012, nr 11, poz. 129) Sąd Najwyższy trafnie wyjaśnił, że oparcie powództwa przeciwegzekucyjnego na zarzucie spełnienia świadczenia (art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.) jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy zarzut ten - ze względu na ustanowiony ustawą zakaz - nie mógł być rozpoznany w sprawie, w której wydano tytuł egzekucyjny.

Także w literaturze podniesiono, że spełnienie świadczenia, do którego doszło przed zamknięciem rozprawy, może być badane przez sąd w procesie opozycyjnym jedynie wtedy, gdy fakt ten z mocy ustawy nie mógł być przedmiotem rozpoznania w sprawie. Jeżeli merytoryczne orzeczenie, a takim jest nakaz zapłaty zapadły także w postępowaniu upominawczym stanowiący tytuł egzekucyjny (art. 777 § 1 k.p.c.), zapadło już po spełnieniu świadczenia przez dłużnika, to może on i powinien podnieść ten zarzut w sprzeciwie od tego orzeczenia. Należy bowiem pamiętać, że do nakazów zapłaty stosuje się odpowiednio przepisy o wyrokach, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej (art. 353² k.p.c.).

Powodowi, jak wynika z powyższych uwag, przedmiotowy nakaz zapłaty został doręczony w sposób zastępczy, który jest z jednym z rodzajów doręczeń przewidzianych przez kodeks postępowania cywilnego. Wobec braku w tym kierunku zarzutów należało uznać, że doręczenie to było prawidłowe. Jest to bowiem postać fikcji prawnej doręczenia, ale pociągającej za sobą wszelkie jego skutki (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2015 r., I CZ 6/15, LEX nr 1660675 i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2014 r., II UZ 51/14, LEX nr 1573973). Przy doręczeniu zastępczym nawet zachowanie wszystkich wymagań tego doręczenia daje możliwość wykazania stronie, że doręczenie nie mogło nastąpić (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2014 r., I CZ 90/14, LEX nr 1598677).

Skoro więc powód tego nie wykazywał, należało w świetle powyższych uwag przyjąć, że powodowi przysługiwał środek prawny, którym mógł się bronić przed uprawomocnieniem się nakazu zapłaty, gdyby istniały obiektywne przeszkody do jego odebrania (por. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2014 r., II CSK 297/14, LEX nr 1616899). Wbrew więc stanowisku Sądów *meriti* fakt spełnienia przez powoda świadczenia mógł zostać w drugiej fazie postępowania upominawczego zbadany, bo powinien on być odebrać przedmiotowy nakaz zapłaty i wnieść od niego sprzeciw, podnosząc w nim zarzut spełnienia świadczenia. Inna wykładnia prowadziłaby do absurdalnego wyniku z tego względu, że dłużnik, który w całości, bądź w części spełnił świadczenie, mógłby nie podejmować obrony w sprawie wszczętej pomimo tego przez wierzyciela i dopiero z takim zarzutem wystąpić wytaczając powództwo opozycyjne (por. także wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2011 r., IV CSK 488/11, niepubl.).

Z tych względów na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzeczono jak w sentencji.

kc